

BACHELOROPPGAVE

Enslige mindreårige asylsøkere i mottak

”Hvordan kan norske asylmottak tilrettelegge for at enslige mindreårige asylsøkere skal oppleve fellesskap og tilhørighet?”

av

Stine Andersen

Kandidatnr. 89

Sosialt arbeid

BSV5-300

Mai, 2015

Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt institusjonelle arkiv (Brage)

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven (Skriv inn tittel) i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere. Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Fyll inn kandidatnummer og navn og sett kryss:

89 – Stine Andersen

JA NEI

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 Valg av tema	4
1.2 Avgrensning til problemstilling	5
1.3 Begrepsavklaring	5
1.3.1 Enslige mindreårige asylsøkere	5
1.3.2 Asylmottak.....	6
1.3.3 Fellesskap og tilhørighet	7
1.4 Oppbygging av oppgaven	7
2.0 Metode	7
2.1 Valg og vurdering av metode	8
2.2 Kriterier for valg av litteratur	8
2.2.1 Valg av litteratur	9
2.3 Fortolkning av forskning og forforståelse	11
3.0 Teori	12
3.1 Sosialt nettverk	12
3.1.2 Ungdom og sosiale nettverk	13
3.1.3 Det sosiale behovstriangelet.....	13
3.1.4 Transnasjonale nettverk	14
3.1.5 Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell	14
3.2 Mestring	14
4.0 Drøfting	15
4.1 Relasjoner til voksne	15
4.2 Transnasjonale nettverk	20
4.3 Relasjoner til andre jevnaldrende i Norge	21
4.4 De unges perspektiv	23
5.0 Avslutning	24
Litteratur	25
Vedlegg	29

1.0 Innledning

Enslige mindreårige asylsøkere er en spesielt sårbar gruppe barn og unge (Lidén, Eide, Hidle, Nilsen og Wærdahl 2013). De kan bære med seg traumatiske erfaringer fra før, under og etter flukten fra hjemlandet (Lidén og Eide, 2013). I Folkehelseinstituttets undersøkelse pekes det på at de enslige mindreårige ofte føler seg ensomme (Lidén og Eide, 2013; Oppedal mfl. 2009, 2011). Mange av de enslige mindreårige beskriver det som kjedelig å være ensomme, og kjedsomhet sier noe om fravær av mening og opplevelse av en meningsfull sammenheng. Det å ikke være en del av et fellesskap viser til passivisering, uten kontroll over egen eksistens eller mangel på overskudd. Det er situasjonen for mange av de enslige mindreårige som er plassert i norske asylmottak (Lidén og Eide, 2013). På bakgrunn av denne forskningen, ønsker jeg i oppgaven å fokusere på hvordan enslige mindreårige asylsøkere kan oppleve fellesskap og tilhørighet i mottak. Dette vil jeg belyse ved hjelp av nettverksteori og teori om mestring.

1.1 Valg av tema

Jeg har lenge tenkt på hva jeg vil skrive om i min avsluttende oppgave. Hva ønsker jeg å formidle, og hvem skal ha nytte av det? Da jeg landet på et endelig tema for oppgaven følte det riktig. Jeg ville ta for meg asylproblematikk i praksis. Jeg begynte å se på tidligere pensum, ny litteratur og så at mulighetene for ulike vinklinger ble flere. Hva skal jeg så skrive om innenfor asylproblematikk? Jeg hadde i utgangspunktet bestemt meg for å skrive om asylsøkerbarns uttalelsesrett, men innså at det ville blitt en jussoppgave som jeg ikke ønsket i denne omgang. I tankeprosessen beveget jeg meg tilbake til praksisperioden hvor jeg var i et ordinært asylmottak. På mottaket jobbet jeg med ulike grupper som kvinner, enslige kvinner med barn og enslige unge kvinner og menn. Det var i arbeidet med to unge enslige på 18 år som fanget min nysgjerrighet i forhold til hvordan unge opplevde å leve i mottak uten familie. Selv om de var over 18, opplevde jeg at de som unge hadde et behov for omsorg, læring, aktivitetstilbud og sosialt nettverk med jevnaldrende. Etter praksisperioden søkte jeg mer kunnskap om enslige mindreårige mellom 15-18 år som søker asyl i Norge. Jeg vil i denne oppgaven konsentrere meg om enslige mindreårige mellom 15-18 år som lever i mottak og hvordan asylmottakene kan tilrettelegge for at de enslige mindreårige skal oppleve fellesskap og tilhørighet.

1.2 Avgrensning til problemstilling

Fra tema til problemstilling var det utfordrende å avgrense og gjøre problemstillingen så konkret som mulig fordi jeg ønsket å ta for meg mange aspekter ved asylproblematikk i oppgaven. For å avgrense har jeg valgt å fokusere på begrepene fellesskap og tilhørighet ved bruk av nettverksteori og teori om mestring. Fellesskap og tilhørighet er sentrale behov for oss mennesker, og enslige mindreårige kan ha opplevd tap av sin rolle i det fellesskapet de var en del av i sitt hjemland. Som tidligere nevnt i innledningen er de en særlig utsatt og sårbar gruppe som er adskilt fra sine nærmeste omsorgspersoner.

Derfor vil jeg ved bruk av nettverksteori og teori om mestring belyse hvordan asylmottakene kan tilrettelegge for at de skal oppleve fellesskap og tilhørighet igjen. Jeg kom fram til denne avgrensningen:

"Hvordan kan norske asylmottak tilrettelegge for at enslige mindreårige asylsøkere skal oppleve fellesskap og tilhørighet?"

1.3 Begrepsavklaring

1.3.1 Enslige mindreårige asylsøkere

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er barn og unge under 18 år som kommer som asylsøkere til Norge uten sine foreldre eller andre med foreldreansvar. De fleste enslige mindreårige som søker asyl i Norge er over 15 år (Eide og Lidén, 2012). Antallet enslige mindreårige asylsøkere som kommer til Norge varierer fra år til år. Disse barna og ungdommene er i en svært sårbar situasjon når de kommer til landet (Eide & Lidén, 2012). Enslige mindreårige asylsøkere er en heterogen gruppe barn og unge, der det er store forskjeller mellom hver enkelt sin livshistorie. De har ulik erfaring med flukt, motivasjon for asylsøknaden og for sosialt nettverk i Norge (Lidén og Eide, 2013; Eide, 2000; Hjelde, 2004; Oppedal mfl. 2008, 2009, 2011; Øien, 2010). Ventetiden for de enslige mindreårige på mottakene kan bli langvarig. Usikkerheten er i stor grad knyttet til hvilket svar de får på sine asylsøknader, og om de får opphold og blir bosatt i en kommune eller om de blir returnert til hjemlandet (Eide & Lidén, 2012). Majoriteten av ungdommene har et kort opphold på tre til fem måneder i mottak, mens det er en mindre gruppe som er lengeværende beboere (Lidén og Eide, 2013). De som bor lenge i mottak har enten et vedtak som gir begrenset opphold inntil de er 18 år, eller ankesak i

Utlendingsnemnda (UNE) eller så har de avslag på asylsøknaden sin (Lidén og Eide, 2013). Asylsøknad og opphold på asylmottak innleder en ny livsepoke, i et nytt land, men med et usikkert tidsperspektiv. Våren 2012 var gjennomsnittlig behandlingstid på søknader for enslige mindreårige 64 dager (Lidén og Eide, 2013; UDI, 2012). Raskere saksbehandling har fått betydning for oppholdstid i mottak, sammensetningen av beboere og arbeidsoppgavene for de ansatte. I tillegg til at behandlingstiden har blitt kortere i forhold til vedtak i UDI, har bosetting i kommunene blitt raskere. I 2012 var det 254 enslige mindreårige som bodde i mottak i under ett år, 11 personer som bodde der i 1-2 år, og 4 personer som bodde i mottak i 2 eller flere år (Lidén og Eide, 2013; UDI, 2012).

Gjennom oppgaven vil jeg bruke betegnelsene enslige mindreårige asylsøkere og forkortelsen EMA.

1.3.2 Asylmottak

Et asylmottak er et frivilling botilbud for personer over 15 år som har søkt asyl.

Mennesker som søker om beskyttelse i Norge, har en lovfestet rett til et sted å bo mens saken deres blir behandlet (UDI, 2015). Utlendingsdirektoratet har det overordnede omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15-18 år. Etter endelig vedtak i saken blir de normalt boende en periode i mottak før bosetting i kommune eller utreise ved avslag (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011).

Utlendingsdirektoratet gir tilbud om plass i egne mottak eller egne avdelinger for enslige mindreårige (egne EMA - avdelinger) som ligger i ordinære asylmottak (Eide og Lidén, 2012). Det er UDI som har ansvaret for driften, mens mottakene blir drevet av ulike driftsoperatører etter anbud. Driftsoperatører kan være private norske bedrifter, kommuner eller humanitære organisasjoner (Eide og Lidén, 2012). Driftsavtalene er tidsavgrenset fordi ankomster av asylsøkere svinger, og er derfor et usikkert foretak for driftsoperatørene (Lidén og Eide, 2013). Utlendingsdirektoratet forholder seg blant annet til UDIs regelverk som inneholder rundskriv og andre rettskilder om asylmottak. Rundskrivene er ment som retningslinjer til mottakene og driftsoperatørene.

Eksempelvis rundskriv om retningslinjer for arbeid med enslige mindreårige i mottak (UDIregelverk, 2015). Andre rettskilder er Utlendingsloven (LOV-2008-05-15-35), Barnevernloven (LOV-2008-05-15-35) og Vergemålsloven (LOV-2010-03-26-9).

1.3.3 Fellesskap og tilhørighet

Fellesskap er en prosess som kan forstås gjennom samvær og kommunikasjon med andre som vi har stabil kontakt med over tid (Fyrand, 2005). Tilhørighet handler om å ha kontakt med mennesker og å høre til et sted, i en gruppe eller et samfunn. Som mennesker er vi sosiale skapninger og vi er gjensidig avhengige av hverandre for å fungere som individer og som medlemmer av grupper og samfunn (Schiefløe, 2011). Fellesskap og tilhørighet er nært knyttet til hverandre, og er sentrale behov for oss mennesker. De finnes på ulike nivåer; på mikronivå hvor nære relasjoner som familie og venner står sentralt. På mesonivå er nærmiljø, lokalsamfunn og organisatoriske sammenhenger med arbeidslivet de viktigste arenaene, mens på makronivå er vi alle en del av samfunnet, både juridisk og kulturelt (Schiefløe, 2011). Mikro betyr altså det som er lite og nært, mens meso er det som er imellom og makro betyr stort eller overordnet (Schiefløe, 2011). For barn og unge er det viktig "å være en del av de andre" (Udir, 2015).

1.4 Oppbygging av oppgaven

I kapittel to vil jeg først utdype hvilken metode jeg har brukt for å finne aktuell litteratur til oppgaven min. Så vil jeg og presentere den viktigste litteraturen og forskningen jeg har brukt. I kapittel tre vil jeg gjøre rede for nettverksteori og teori om mestring som står sentralt for problemstillingen min. Denne teorien har jeg tatt utgangspunkt i for å kunne svare på hvordan de norske asylmottakene kan tilrettelegge for at enslige mindreårige skal kunne oppleve fellesskap og tilhørighet. Deretter vil jeg i kapittel fire drøfte nettverks- og mestringsteori opp mot fellesskap og tilhørighet. Det femte kapittelet er avsluttende for oppgaven med avslutning.

2.0 Metode

Metode kan beskrives som en vei mot forskningens mål, og min oppgave er å beskrive denne veien og gjøre rede for de valgene som tas underveis mot målet. Målet er å besvare problemstillingen. Ordet *metode* i forskning brukes ofte om en bestemt metode som kvalitativ og kvantitativ metode (Dalland, 2012). I en litteraturstudie er det litteraturen man studerer, det som allerede er undersøkt og skrevet om virkeligheten – altså empirien – av artikkelforfatterne (Støren, 2013, s. 16 og 17). En litteraturstudie innebærer å systematisere kunnskap ved å søke den, samle den, vurdere den og sammenfatte den (Støren, 2013, s. 16 og 17).

2.1 Valg og vurdering av metode

Valg av metode innebærer refleksjon rundt hva en anser som den ideelle framgangsmåten, og det som er praktisk gjennomførbart (Dalland, 2012). Hva ønsker jeg å formidle, og hvem skal ha nytte av det? Jeg begynte å avgrense søkene mine i litteraturen, og så at det har blitt gjort mye forskning de siste 20 årene innenfor asyl. Jeg mener en litteraturstudie er den ideelle framgangsmåten fordi jeg anser den eksisterende forskningen som grundig og gjennomarbeidet og er dekkende for min problemstilling. Det ville vært spennende å gjennomføre intervju og det kunne vært interessant for min problemstilling, men på begrenset tid ville det bli for tidkrevende. Alternativt valgte jeg litteraturstudie med utgangspunkt i forskning på feltet. Materialet i en litteraturstudie er den allerede eksisterende kunnskapen som er presentert i forskningsartikler, oversiktsartikler og bøker jeg har hentet ved å bruke databasene Oria, Norart, Idunn og Academic Search Premier. Sentrale søkeord i databasene Oria, Norart og Idunn har vært enslig, mindreårig, asyl, søk(er), barn, ung(e), nettverk, sosial og mottak. I Academic Search Premier har søkerord som unaccompanied, asylum, seek(ing), child(ren), living, social, network og young vært sentrale for mine funn. Litteraturstudien skaper ikke ny kunnskap, men ved å kombinere kunnskap fra flere undersøkelser/artikler kan nye oppfatninger dukke opp (Støren, 2013, s.17.; Magnus og Bakketeig, 2002). Ved å velge en litteraturstudie er jeg bevisst på bruk av primærkilder og at de i utgangspunktet kan være til et annet formål enn til min problemstilling. Sekundærkilder er andres fortolkning av litteratur som jeg derfor stiller meg kritisk til å bruke i oppgaven og vil vurdere hvilken relevans det har for mitt formål.

2.2 Kriterier for valg av litteratur

Dalland (2012) peker på at det er viktig å vise hvordan man orienterer seg i det emnet man har valgt. Med det mener han at det er viktig å gjøre rede for den forskningen man har funnet og om den har relevans for formålet. Det betyr at jeg må se hvilken forbindelse det er mellom min oppgave og det arbeidet som allerede har blitt gjort på området. Et gjennomgående trekk ved forskningen på feltet er at flyktninger og asylsøkere ofte omtales under ett (Berg, Sveaass, Lauritsen, Meyer, Tingvold og Neumayer, 2005; Lauritzen, 2007). Dette grunner i at asylsøkere er en gruppe det er vanskelig å forske på. Derrick Silove og medarbeidere (1997) peker blant annet på at asylsøkere er mindre tilgjengelige enn bosatte flyktninger (Berg og Sveaass, 2005;

Lauritzen, 2007). De vil på grunn av manglende oppholdstillatelse ikke stå registrert i offentlige register med mindre de er bosatt i mottak, og er derfor vanskelig å få kontakt med (Berg, m.fl. 2005, Lauritzen, 2007). Flere av forskningsrapportene på feltet tar utgangspunkt i flyktninger, og jeg stiller meg derfor kritisk til bruk av de kildene i forhold til min problemstilling. Jeg har blant annet tatt i bruk Ketil Eide (red.) sin bok om barn på flukt, *psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, som omtaler asylsøkere og flyktninger som ett. Det vil derfor være vanskelig å skille mellom flyktninger og asylsøkere i den type litteratur.

2.2.1 Valg av litteratur

Det er forskjell mellom primær- og sekundærkilder (Støren, 2013). Originalartikler er forskningsartikler som presenteres og publiseres for første gang, og skal gi ny kunnskap om et emne. Metoden som er brukt, skal kunne kontrolleres og etterprøves slik at resultatene kan brukes i videre forskning (Støren, 2013). Annen primærlitteratur er teoretiske artikler som omhandler nye teorier basert på eksisterende forskning. Oversiktsartikler vurderer studier som allerede er blitt publisert, og er ment å gi en oppsummering av forskningen innenfor et felt (Støren, 2013; Dalland, 2012). Sekundærkilder viser til forskning som bruker data fra allerede eksisterende primærkilder, der data fra disse analyseres på nytt (Dalland, 2012). Jeg har tatt utgangspunkt i forskning, rapporter og teori jeg anser som relevant for å kunne svare på min problemstilling. De ulike forskningsrapportene, litteraturen og den vitenskapelige artikkelen jeg presenterer her er de jeg bruker mest i min oppgave. Grunnen til at jeg har valgt akkurat disse er fordi de dekker store deler av det jeg vil ha svar på i min problemstilling. De tar for seg flere typer nettverk og mestring. Jeg har funnet de gjennom min fremgangsmåte i litteraturstudien:

***Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children* av Ravi Kohli (2011):**

Denne vitenskapelige artikkelen har jeg funnet via databasen Academic Search Premier. Den tar utgangspunkt i artikkelens overskrift: trygghet, tilhørighet og suksess. Ravi Kohli er professor ved universitetet i Bedfordshire i England, og har utdanning innen sosialt arbeid. Han er en ledende ekspert på velferd for enslige mindreårige, og underviser om flyktninger og asylsøkende barn og unge. Selv om han tar utgangspunkt i enslige mindreårige i England, anser jeg hans begreper som gjeldende også i Norge fordi

norske forskere har videreført hans begreper i sine forskningsprosjekter her i landet, og peker til hans forskning på feltet (Lidén og Eide, 2013).

***Levekår for enslige mindreårige asylsøkere* av Hilde Lidén, Ketil Eide, Knut Hidle, Ann Christin E. Nilsen og Randi Wærdahl (2013):**

Denne rapporten har jeg funnet ved å søke gjennom publikasjoner på Institutt for samfunnsforskning sine hjemmesider. Rapporten er et forskningsprosjekt utført på oppdrag av utlendingsdirektoratet (UDI). Oppdraget bestod av å kartlegge levekår for enslige mindreårige asylsøkere i mottak på områder som boforhold, omsorg, helse, kosthold, tilgang på sosiale nettverk og aktivitetstilbud. Rapporten anser jeg som særlig relevant for min oppgave fordi den tar utgangspunkt i min målgruppe sin situasjon i mottak, og er den nyeste på levekårsfeltet.

***Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere* av Ada Engebrigtsen (2002):**

Denne rapporten fra Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) fant jeg gjennom databasen Oria. Rapporten ble skrevet på oppdrag for NOVAs strategiske instituttprogram: *På terskelen til et flerkulturelt samfunn*. Til tross for at rapporten ikke er ny, refereres den fortsatt til i nyere forskning og er en ledende rapport innen transnasjonale nettverk. Jeg velger å bruke den i oppgaven min fordi den belyser transnasjonale relasjoner som er en sentral del i min problemstilling.

***Mennesker og samfunn – innføring i sosiologisk forståelse*. Per Morten Schiefloe (2011):**

Per Morten Schiefloe er dr.philos. og professor i sosiologi ved NTNU. Med hans brede forskningserfaring, velger jeg å ta utgangspunkt i hans bok i teoridelen av oppgaven i forklaringen av begrepene fellesskap og tilhørighet, sosiale relasjoner og sosiale nettverk.

***Sosialt nettverk – teori og praksis*. Live Fyrand (2005):**

Live Fyrand er førsteamanuensis ved Avdeling for forskning og utvikling ved Diakonhjemmet Høgskole. Hun har dr.philos.-grad innen sosialt nettverk og helse hos

pasienter med kronisk, somatisk sykdom. Jeg tar utgangspunkt i hennes bok om sosialt nettverk, fordi den er den mest grundige og utfyllende i emnet.

2.3 Fortolkning av forskning og forforståelse

Hermeneutikken handler om å fortolke meningsfulle fenomener som har mening for noen. Det kan innebære menneskelige handlinger eller menneskeskapte fenomener som tekster og symboler. Hermeneutikken vil også beskrive betingelsene for at forståelse av mening skal være mulig (Dalland, 2012, s. 57). Å *fortolke* er å prøve å finne frem til meningen i noe, eller forklare noe som er uklart. Begrepet *mening* brukes både om menneskelige aktiviteter og om tolkningen av menneskelige aktiviteter (Dalland, 2012, s. 58.; Gilje & Grimen, 1993, s. 142). Det som ligger til grunn for meningsfulle fenomener er at de må fortolkes for å kunne forstås. Hermeneutikken prøver å forstå menneskelig eksistens gjennom menneskets handlinger, ytringer og språk. Denne tolkningsprosessen kalles den hermeneutiske spiral som betegner noe som ikke har en ende, men som stadig forstørres, for eksempel i møte med nye mennesker (Dalland, 2012, s. 58). Denne tilnærmingen er viktig for alle som forbereder seg til å jobbe med mennesker. En slik tilnærming kan eksempelvis gi innsikt i hvordan klienter forstår sin egen livssituasjon. I oppgaven har hermeneutikken betydning for min fortolkning av forskning på feltet og hvor viktig det er å stille meg kritisk til det jeg velger å bruke i litteraturstudien.

Erfaringene jeg gjorde meg i praksis på et ordinært asylmottak har betydning for min forforståelse. Jeg har også vokst opp i et flerkulturelt miljø, som gjorde at jeg tidlig fikk interesse for minoriteter og deres kultur og levesett. Da jeg var i praksis jobbet jeg med enslige asylsøkende unge voksne som bor i ordinært mottak. Min interesse for asyl, mottak, innvandring og min praksis på asylmottak har gitt meg ny erfaring og nysgjerrighet på feltet. Det har gitt inspirasjon til økt kunnskap. Med bakgrunn i dette ønsket jeg å skrive bachelor om unge asylsøkere som kommer alene, i alderen 15-18 år. Jeg opplever at det i dag er for lite fokus på unge asylsøkere, og hvordan de lett kan falle i skyggen av politikk, system, samfunn og ressurser som kan ha betydning for deres nye hverdag. Samtidig er jeg bevisst på at min bakgrunn kan ha betydning for hvordan jeg skriver denne oppgaven, og hvilke vinklinger jeg fokuserer på.

3.0 Teori

3.1 Sosialt nettverk

Sosialt nettverk består av uformelle varige relasjoner gjennom kontakt og samhandling mellom mennesker (Schiefløe, 2011; Fyrand, 2005). Når flere relasjoner kobles sammen i et større system som består av tre eller flere deltakere, kan man si at et nettverk har oppstått (Schiefløe, 2011). Sosiale nettverk bygger på personlige relasjoner og tillit. Sosiale nettverk, relasjoner, tilknytning og tilhørighet er betydningsfullt for menneskers tilværelse og livssituasjon. Fellesskap, integrasjon, anerkjennelse, trygghet og sosial forankring inngår dermed som viktige elementer i et godt liv (Schiefløe, 2011, s. 351). Motsatt kan mangel på kontakt og sosial involvering ofte føre til mistriivsel og tilpasningsproblemer (Schiefløe, 2011). Deltakelse i sosiale nettverk har også betydning for andre sider av livet, eksempelvis er sosiale nettverk kilde for kunnskap, informasjon og rådgivning. Sosiale arenaer og grunnlag for samhandling er viktige elementer i nettverksdanning, samt motivasjon og sosiale ferdigheter. Sosial likhet gjør nettverksdanning enklere (Schiefløe, 2011).

Sosiale relasjoner er en langvarig kobling mellom to individer (Schiefløe, 2011). Schiefløe (2011) skiller mellom primære og sekundære relasjoner. *Primære relasjoner* er personlige, altomfattende og emosjonelle. En sekundær relasjon er saksorientert og begrenset. Typisk for nære, personlige og forpliktende relasjoner er at de kjennetegnes av følelsesmessig involvering. Vi forholder oss til bestemte andre, bryr oss om dem og er opptatt av alle sider ved dem. Sekundære og forretningsorienterte relasjoner vi finner i andre ender (Schiefløe, 2011).

Nettverksrelasjoner er ikke nødvendigvis alltid positive. Nettverkstilknytning kan i en del tilfeller skape problemer for mennesker (Schiefløe, 2011, s.356). Sosiale nettverk kan begrense individer gjennom gitte normer, intoleranse og sosial kontroll. Eksempel på en problemskapende situasjon kan være at det oppstår en kombinasjon av opplevde forpliktelser og normative forventninger (Schiefløe, 2011, s.356). Nettverket kan stille enkeltpersoner overfor ubalanserte og vanskelige krav. En annen problematiserende situasjon kan være konflikter i en persons nettverk. I noen situasjoner kan tilhørighet i et nettverk fungere negativt for enkeltindivider (Schiefløe, 2011, s.356).

3.1.2 Ungdom og sosiale nettverk

I alderen 15 og 18 år er man ungdom, som kan kjennetegnes ved ambivalente tanker mellom det å være avhengig og at man er på vei mot selvstendighet (Lidén og Eide, 2013). Samfunnet stiller også forventninger til at man har et ansvar som voksen og at man skal innta status. Er man ung og får problemer, kan det bidra til at man får redusert evne til å håndtere vanskelige situasjoner i livet. Dette gjelder særlig ved psykiske problemer. Det kan også gå ut over evnen til å vedlikeholde relasjonene man har. Det kan gå ut over nettverket, som blant annet blir mindre (Fyrand, 2005). Det er viktig at ungdommene opprettholder nær kontakt med sin egen kjernefamilie, ha nære venner og er sosialt aktive på fritiden (Fyrand, 2005). I tillegg er det viktig at de får god kontakt med andre voksne som kan være viktige rollemodeller. Langvarige vennskap er en viktig ressurs. En ungdom er aktiv i mange mikro systemer, på mange ulike aktivitetsarenaer og innenfor mange sosiale områder. Dette er viktig for egen utfoldelse, utprøving av seg selv, identitetsutvikling og livsmestring. Kontakt mellom aktivitetsarenaene/mikrosystemene er viktig, slik at mesosystemet er i balanse. Eksempelvis er lokalsamfunn, familiesituasjon, kjønn, klasse, helse og etnisk tilhørighet grunnleggende forutsetninger for hva slags sosialt nettverk ungdommen utvikler (Fyrand, 2005).

3.1.3 Det sosiale behovstriangelet

Schiefloe (2004) har utviklet en modell han kaller for det sosiale behovstriangelet. Behovstriangelet kan brukes for å forstå viktige sosiale behov som styrer samspillet mellom oss selv og våre relasjoner (Fyrand, 2005 s.38). Schiefloe (2004) skiller mellom tre ønskede tilstander, som både er avhengige og uavhengige av hverandre; at man skal føle trygghet, nå og i fremtiden, at man ser mening i livet med meningsfulle aktiviteter og at man skal føle tilhørighet (Fyrand, 2005). Han peker også på tre prosesser som må være tilstede samtidig for at en person skal nå disse målene. Det er utvikling av fellesskap, anerkjennelse og forståelse. Våre relasjoner og sosiale nettverk danner grunnlaget for å dekke behovene som er beskrevet i det sosiale behovstriangelet (Fyrand, 2005; Schiefloe, 2004). I et nettverksorientert fagperspektiv kan det være en hjelp til å identifisere hvilke forhold som kan fungere hemmende og fremmende for å nå de tre ønskede tilstandene som beskrives i den sosiale behovsmodellen (Fyrand, 2005, s.39).

3.1.4 Transnasjonale nettverk

Transnasjonalitet er et begrep som innebærer sosiale prosesser, relasjoner og sosiale nettverk som binder folk sammen over landegrensener og over store avstander (Engebrigtsen, 2002). Mange opprettholder kontakten med familie og sosialt nettverk i hjemlandet eller i andre land, gjennom telefonkontakt, internett, brev og pengeoverføringer (Eide og Lidén, 2012; Engebrigtsen, 2002; Oppedal mfl., 2008; Hessle, 2009).

3.1.5 Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell

Urie Bronfenbrenner (1976) har utviklet en modell som han kaller sosialøkologisk utviklingsmodell. Den vektlegger hvordan menneske og miljø påvirker hverandre (Fyrand, 2005). Menneskets verden består av forskjellige systemer som står i et samspill med hverandre og med enkeltindividet. Systemene har betydning for vår utvikling, samtidig som de blir påvirket av oss. Bronfenbrenners modell faller naturlig sammen med et nettverksorientert fagperspektiv, fordi den baserer seg på samhandling mellom mennesker og de gjensidige relasjonene dem imellom (Fyrand, 2005; Bø, 1989). Den utviklingsøkologiske modellen er en slags inndeling av vår sosiale verden for at vi skal forstå den bedre. Denne modellen kan være et hjelpemiddel til å få en mer helhetlig forståelse av en problematisk situasjon, og til å klargjøre hvilket nivå i systemet vi bør starte arbeidet vårt på. Modellen kan også hjelpe oss å analysere virkeligheten, den kan gjøre det lettere å forstå den helheten alle er en del av, og hvilke ressurser og problemer som preger situasjonen. Den sosialøkologiske utviklingsmodellen består av ulike nivåer: individnivå, familienivå, gruppenivå (mikrosystem og mesosystem), organisasjonsnivå eller samfunnsnivå (eksosystem og makronivå) (Fyrand, 2005 s.48; Bø, 2000). Interaksjonene på de ulike arenaene utgjøres av "treenigheten" som består av aktiviteter barnet observeres og/eller deltar i, sosiale relasjoner og roller som barnet går inn og ut av, og roller det eksponeres for (Fyrand, 2005 s.46).

3.2 Mestring

Mestring kan defineres som forsøk på å unngå, redusere, tolerere eller forholde seg aktivt og problemløsende til indre (forventede) og ytre krav som oppleves som en utfordring i forhold til individets ressurser (Fyrand, 2005 s.55; Finset, 2000:123). Mestring handler om en persons evne til å håndtere livshendelser, situasjoner og påkjenninger (SNL, 2015). Det viktigste er å ha makt over sin egen tilværelse og kunne

mestre dem. Makt skal i den forbindelse forstås som innflytelse på egne premisser. Det motsatte av makt og mestring er avhengighet og hjelpeløshet (Skytte, 2010). Mestring baserer seg på læring som kan skje i organiserte former og i undervisning (Borge, 2010). Mestringslæring kan forebygge framtidige problemer på skolen og ellers i samfunnet (Borge, 2010; Bekkhus, 2008; Borge, 1994a; Borge, 1996b). Mestringsstrategier handler om personers evne til å handle innenfor gitte rammer (Lidén og Eide, 2013).

4.0 Drøfting

I drøftingen vil jeg diskutere hvordan mottakene kan bidra til at enslige mindreårige asylsøkere skal oppleve fellesskap og tilhørighet ved å ta i bruk eksisterende forskning om enslige mindreårige i lys av nettverksteori og teori om mestring. Jeg vil i drøftingen presentere og diskutere fire sentrale arenaer for utvikling av sosiale nettverk: relasjoner til voksne, transnasjonale nettverk, relasjoner til andre jevnaldrende i Norge og de unges perspektiv.

4.1 Relasjoner til voksne

Berg og Sveaass (2005) argumenterer for at sårbarhet og utsatthet må sees i forhold til belastninger og erfaringer, og i mindre grad i forhold til navngitte grupper. Likevel er noen grupper mer utsatte, slik som enslige mindreårige asylsøkere. Berg og Sveaass (2005) hevder at barn i alle sammenhenger vil være avhengige av voksne mennesker og støtte. Bortfall av dette innebærer konsekvenser for deres utvikling og evnen til tilpasning. Som nevnt er enslige mindreårige asylsøkere i utgangspunktet en sårbar gruppe. De har vært utsatt for belastninger som gjør alvorlig inntrykk i livet (Berg og Sveaass, 2005). Berg og Sveaass (2005) peker på at tap eller langvarig og usikker separasjon fra foreldre er en belastning. I tillegg har mange av barna opplevd stor utrygghet. Derfor er det viktig at disse barna må gis tilrettelagte og trygge tilbud, særlig når det gjelder tilgang på støtte fra trygge voksne. Stabilitet, forutsigbarhet, aktivitet og mulighet for særskilte hjelpetiltak i dagliglivet er en forutsetning for utvikling (Berg og Sveaass, 2005).

Det å flykte fra sitt hjemland innebærer en ekstra belastning fordi den ofte er uforutsigbart og uønsket, og fordi den enkelte ofte er maktesløs når det gjelder målet (Engebrigtsen, 2002). Lidén, Seeberg og Engebrigtsen (2011) peker på at

mottaksansatte er viktige personer for mange barn og unge på mottak, og en ressurs til å hjelpe dem å danne sosiale nettverk. Dette er fordi mottaksansatte har det daglige ansvaret for organisering, drift og for å gi veiledning og omsorg for de enslige mindreårige asylsøkerne (Lidén og Eide, 2013). For enslige mindreårige kan forandringen av nettverk og forhold i livet ha ulike utfall. Det hevdes at oppbygging av nye nettverk og vedlikehold av gamle nettverk vil ha grunnleggende betydning for hvordan den enkelte takler den typen endringer (Engebrigtsen, 2002). Enslige mindreårige befinner seg i en livssituasjon som gjør tilknytning og nettverk spesielt viktig. Det er fordi de kommer alene til landet uten sine foreldre, og har mistet sin tilhørighet i de nettverkene de var en del av i hjemlandet. Dette kan ses i lys av Schiefloe (2004) sin modell for sosiale behov, der han hevder at man skal føle trygghet både nå og i framtiden, at man skal se livet som meningsfullt og skal føle tilhørighet (Fyrand, 2005). Trygghet og tilhørighet gjentas i forskningsrapporter om enslige mindreåriges situasjon, som de mindreårige selv spør etter, og det kan oppnås gjennom å ha omsorgspersoner, fremme deltagelse og integrering i mottakerlandet på ulike arenaer (Lidén og Eide, 2013; Solberg 1997; Kohli 2006; Oppedal mfl. 2008; Watters 2008; Deveci og Shakerifar 2009). Kohli (2011) peker på at det kan ta tid for enslige mindreårige asylsøkere å etablere et trygt liv igjen, og de gjør selv en innsats for å få det til. Denne innsatsen forutsetter at det blir tilrettelagt i forhold til at de har trygge voksne rundt seg som kan hjelpe dem til å få kontakt med jevnaldrende, og bygge sosiale nettverk (Kohli, 2011; Engebrigtsen, 2002). Dette er i tråd med Lidén og Eide (2013) sin rapport, som hevder at beskyttende faktorer i asylsituasjonen er å få støtte fra viktige personer, at de får evne til selvstendighet og til å kunne skape en framtid på sikt. Det innebærer at de ansatte skal anerkjenne, gi individuell tilpasning og fokusere på utvikling. Det er rimelig å si at dette utgjør en vestlig forståelse av omsorg (Lidén og Eide, 2013; Nordtvedt 2004). Sett i et slikt lys, kan den vestlige verden ha et annet fokus på utøvelse av omsorg, enn de enslige mindreårige er vant med fra sitt hjemland. Det kan derfor være viktig for at de skal kunne bli selvstendige, blir gitt ansvar og arbeidsoppgaver samtidig som de får støtte og blir anerkjent. På en annen side kan konsekvensen bli passivitet og inaktivitet dersom de voksne tilrettelegger alt for barna, og omsorgspersonen blir for beskyttende og ensidig i hjelperollen. En mottaksleder i Lidén og Eide (2013) sitt feltarbeid uttrykte hvordan de legger vekt på at de er mer som et internat enn en barnevernsinstitusjon:

«Det skal ikke være slik at ungdommene skal hjelpes hele tiden. De skal ikke få for mye støtte. Mottaket fungerer som et internat, og ikke som en barnevernsinstitusjon. Vi skal ikke hele tiden synes synd på ungdommene. Men de behandles med respekt. Jeg sammenligner med norske som bor på internat, slike skoler som har internat. Det er omtrent som å bo på et slikt internat» (Lidén og Eide, 2013 s.53).

Lidén og Eide (2013) refererer til Europaprogrammets Erklæring om god praksis i mottak at omsorgstilbudet skal baseres på nøye vurdering av de enslige mindreåriges individuelle behov, og dersom det skulle skje endringer i omsorgssituasjonen bør tilbudet ha et minimumskrav (Lidén og Eide, 2013). Samtidig understrekes det både i internasjonal og nasjonal forskning at flyktningbarn ikke må innta eller tilskrives en offerrolle. Det må heller fokuseres på deres muligheter og at de er sterke blant annet gjennom at de har valgt eller blitt utvalgt til å flykte alene (Lidén og Eide, 2013; Kohli 2007; Kohli og Mather 2003; Ingebrigtsen mfl. 2004; Devenci og Shakerifar, 2009; Mock-Muñoz De Luna, 2009). Engebrigtsen (2002) påpeker at å vokse opp som enslig mindreårig står i kontrast til en forestilling om hva det vil si å ha en god barndom, der våre forestillinger om en vestlig idealbarndom fører til en sykeliggjøring av de enslige asylsøkerbarnas situasjon. Dersom det isteden tilrettelegges for at sosiale nettverk kan bygges i trygge omgivelser, uten et ensidig fokus på en vestlig oppdragelse, kan en kanskje unngå at man får et ensidig fokus på de ensliges situasjon. Om fokuset flyttes fra denne forestillingen, kan de enslige mindreårige gjennom sine nettverk oppnå en følelse av tilhørighet og at de er en del av et fellesskap.

Omsorgsbegrepet står sentralt i vurderingene som har blitt gjort i forhold til de mindreårige asylsøkernes livssituasjon og levekår (Lidén og Eide, 2013). Hvor lenge mottaksoppholdet varer har betydning for omsorgsrelasjoner og muligheter for omsorgsutøvelse (Lidén og Eide, 2013). Som nevnt tidligere har saksbehandlingen i UDI for enslige mindreårige asylsøkere blitt raskere, og de fleste bosettes kort tid etter de har fått opphold, men likevel blir noen boende lenge i mottak. Det kan da stilles spørsmåltegn ved hva som bør prioriteres for de som er kortvarig i mottak, og de som er lengeværende. For å ta i bruk tidligere tall fra UDI (2012) har majoriteten av ungdommene et kort opphold på tre til fem måneder i mottak, mens det er en mindre gruppe som bor lenge i mottak (Lidén og Eide, 2013). I hvilken grad nettverk vil ha

betydning for de som bor i mottak for en kortere periode, kan ses i lys av Schiefloes teori om at ikke alle nettverkstilknytninger nødvendigvis er positive (Schiefloe, 2011). For eksempel kan brudd på nettverk være uheldig for enslige mindreårige fordi de allerede har opplevd tap av nære relasjoner. Ved at de danner betydningsfulle sosiale nettverk, og de får svar på sin asylsøknad om at de skal flytte, kan konsekvensene bli et nytt brudd. For eksempel ved flytting til en annen kommune, kan avstanden ha betydning for videre kontakt.

Jeg stiller spørsmål ved om ansvaret for de enslige mellom 15 og 18 år bør ligge hos barnevernet. Sett i lys av flere forskningsprosjekter påpekes det at tilbudet er manglende for enslige mindreårige i mottak når det gjelder bemanning, kompetanse og ressurser til miljø- og omsorgsarbeid, og at det gir for dårlig stabilitet og kvalitet i omsorgen som utøves (Paulsen, Michelsen og Brochmann, 2015; Berg og Sveaass, 2005; Lauritsen 2007; Lauritsen og berg 1999; Lidén mfl 2011, 2013; NOU 2011:10). For det første kan dette få konsekvenser for de enslige mindreårige dersom det er for lite ressurser til for eksempel aktiviteter, som er en arena for å skape sosiale nettverk. For det andre kan for dårlig stabilitet og kvalitet i omsorgen gå utover de enslige mindreåriges mestringsevne fordi individets ressurser kanskje ikke blir godt nok ivaretatt. Bemanningstilbudet er mye dårligere i ordinære mottak og avdelinger for enslige mindreårige enn i omsorgssentre i regi av barnevernet (Lidén og Eide, 2013). I mottakene går mye av tiden til administrative oppgaver på bekostning av ivaretagelse av beboere (Lidén og Eide, 2013; Lauritsen, 2007). Mange opplever at de er overlatt til seg selv og ønsker et mer tilgjengelig personale for økt opplevelse av trygghet og noen å snakke med når fortvilelsen blir for stor, spesielt på kveldstid, nattestid og i helgene (Paulsen, Michelsen og Brochmann, 2015; Lauritsen & berg 1999; Berg mfl 2005; Valenta og Berg, 2012). På bakgrunn av bekymringer fra frivillige organisasjoner som Redd Barna, Røde Kors, Flyktningshjelpen og flere andre, ble det gjort endringer i Barnevernloven 5A i 2007. Bekymringene baserte seg på hvordan det norske samfunnet tok i mot enslige mindreårige asylsøkere, og at det ikke ble gitt et tilfredsstillende omsorgstilbud i mottaksfasen. Det ble derfor anbefalt at den daglige omsorgen måtte overføres fra utlendingsdirektoratet til barnevernet (Eide og Lidén, 2012). Ved denne endringen skulle barnas behov bli ivaretatt på en bedre måte i forhold til oppfølging og tilsyn. På den ene siden var dette en positiv endring, fordi barnevernet tok over ansvaret

for en del av denne gruppen. På en annen side skulle endringene bare gjelde for de enslige mindreårige under 15 år ved ankomst. Dermed skulle de over 15 år fortsatt være et ansvar for Utlendingsmyndighetene (UDI). Dette på tross av det har vært intensjoner gjennom Soria Moria-erklæringer at barnevernet også skulle ha ansvaret for de mellom 15 og 18 år. Derimot er det i dag fortsatt mangler på ressurser og politisk vilje for å få det til. Det hevdes at en medvirkende årsak til å utsette endringen på ubestemt tid, er på bakgrunn av ankomster i 2008 og 2009. I NOU fra 2011:10 anbefaler utvalget likevel at UDI bør fortsette å ha ansvaret for bo- og omsorgstilbudet for enslige mindreårige asylsøkere over 15 år på bakgrunn av flere forhold. Den hevder at minstekravene i seg selv vil sikre et adekvat omsorgstilbud, uavhengig av plassering. EMA-avdelinger i tilknytning til ordinære mottak vil tilrettelegge for sosial kontakt med voksne asylsøkere, som kan være et supplement til omsorgen fra mottakspersonalet. Videre hevder utredningen at kjennskapet til den enkelte vil sikre bedre oppfølging i overgangen fra EMA-avdeling til ordinær avdeling for dem som fyller 18 år (NOU 2011:10, 2011, s.255). På en annen side kan dette være destruktivt i forhold til sårbare, unge asylsøkere. Ved å bare ha voksne personer rundt seg, kan de enslige mindreårige føle at de mister sin tilhørighet av et ungdomsfellesskap. Samtidig understreker utvalget at det er viktig å få frem at barnevernloven gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge. Det anbefales derfor at det kommunale barnevernet bistår avdelinger med enslige mindreårige med utarbeidelse av oppfølgingsplan for den enkelte beboer, som en rådgivende instans (NOU 2011:10, 2011, s.257).

Et pilotprosjekt som pågikk over tre år i England hadde til hensikt å utarbeide en 'ny modell for omsorg'. Der deltok 30 mindreårige gutter i alderen 16 – 17 år med afghansk eller kurdisk bakgrunn. Studien viste at de enslige mindreåriges høyeste ønsker var å ha tilgang på tolk, brukbare boforhold og en kontaktperson som kunne bistå hvis det var nødvendig. Et annet ønske var at de ville ha en voksen som kunne forsørge dem og være en omsorgsperson (Lidén og Eide, 2013; Watters, 2008). Det er en forutsetning at språk og kommunikasjon utvikles for å kunne forstå hverandre, og i mange situasjoner må tolk brukes dersom det ikke er ansatte som kan språket. Mennesker som er imøtekommende, ærlige og som tar seg tid til å forstå hva den enslige mindreårige opplever, viser seg å være støttende (Kohli, 2011; Kohli, 2006; Williamson, 1998).

Kohli (2011) presenterer begrepene *safety, belonging and success* (trygghet, tilhørighet

og mestring) og knytter disse opp mot generelle grunnleggende behov som må tilfredsstilles for alle barn og unge. Kohlis begreper forener både resultatene av hans forskning og pilotprosjektet når det kommer til hvilke ønsker de enslige mindreårige har om en voksenkontakt, gode omsorgspersoner og samtalepartnere, utdanning og aktivitetstilbud (Lidén og Eide, 2013; Kohli, 2011; Watters, 2008). Det vil derfor være hensiktsmessig å fokusere på en helhetlig tilnærming til omsorg istedenfor å være ensidig opptatt av hjelperrollen. Det innebærer for eksempel å gi utviklingsstøttende omsorg, som omfatter de ensliges relasjoner til jevnaldrende, skole, transnasjonale nettverk og aktiviteter (Lidén og Eide, 2013).

4.2 Transnasjonale nettverk

Asylsøknadsprosessen og å leve i mottak er en ny tilværelse for enslige mindreårige. Det er en stor omstilling som innebærer psykiske, sosiale og kulturelle utfordringer uten nære omsorgspersoner tilstede (Lidén og Eide, 2013; Engebrigtsen, 2002). De har bekymringer om familien som er igjen i hjemlandet og sin egen framtid. Engebrigtsen (2002) peker på at transnasjonale relasjoner, sosiale nettverk og sosiale prosesser binder mennesker sammen over landegrensene. Mange enslige mindreårige som søker asyl i Norge fortsetter å holde kontakt med familie og sosiale nettverk i hjemlandet eller i andre land. Dette foregår gjennom telefonkontakt, brev, internett og pengeoverføringer (Eide og Lidén, 2012; Engebrigtsen, 2002; Oppedal mfl., 2008; Hessle, 2009). Hessle (2009) påstår at det er en forutsetning at de opprettholder kontakten i de transnasjonale relasjonene for en god oppvekst og etablering i mottakerlandet. På en annen side kan denne kontakten medføre forpliktelser og bekymringer i form av at enslige mindreårige må gjøre prioriteringer som gagnar familien i hjemlandet fremfor dem selv. For eksempel kan det bidra til veivalg som å prioritere arbeid framfor utdanning for at de skal kunne sende penger til familien i hjemlandet (Eide og Lidén, 2012). I Norge er vi særlig opptatt av utdanning og selvrealisering som ikke nødvendigvis er i tråd med hvordan de enslige mindreårige er oppdratt til i sitt hjemland. Det kan være en mestringsfølelse om de klarer å få seg en jobb som gjør at de har muligheten til å kunne sende penger hjem.

Engebrigtsen (2002) påstår at transnasjonalitet utvider den ensidige forståelsen av hvem de enslige mindreårige er. Det utfordrer den dominerende offerrollen de har fått på bakgrunn av at de har reist fra sitt hjemland til et fremmed land i håp om å få et

bedre liv (Eide og Lidén, 2013; Engebrigtsen, 2002). Transnasjonalitet tydeliggjør en mangesidig tilpasning til forventninger både fra sosiale nettverk i hjemland og til asyllandet (Engebrigtsen, 2002). I dag er det et ensidig fokus på omsorg og profesjonens rolle i de enslige mindreåriges oppvekst. Det er en måte å si at det er fravær av et transnasjonalt perspektiv i arbeidet med EMA. Dette kan knyttes mot den oppfatningen omsorgsarbeideren har av seg selv som hjelper, og forforståelsen av hvem de enslige mindreårige er (Valenta og Berg, 2012; Eide og Broch, 2010; Engebrigtsen, 2002). Ved å ha et ensidig fokus på omsorgssituasjonen for enslige mindreårige kan medføre at andre perspektiver på deres oppvekst blir oversett eller ignorert. Det er mange måter å forstå deres oppvekst på, og omsorgssituasjonen er bare en av flere. Samtidig er det viktig å se på hva som fremmer eller hemmer deres utvikling. Migrasjon blir sett på som en enveisprosess der tilknytning til hjemlandet ses på som et hinder for integrering (Engebrigtsen, 2002; Wikan, 1995). Transnasjonalitet tydeliggjør i stedet en tosidig tilpasning til hjemlandet og eksyllandet. En tosidig tilhørighet som de fleste migranter også utvikler (Engebrigtsen, 2002). I motsetning til å ha et ensidig blikk på omsorgssituasjonen, bør den ses i en helhet som omfatter relasjoner enslige mindreårige har til jevnaldrende, til skolen, transnasjonale nettverk, tilhørighet til etnisk gruppe og mestring gjennom aktiviteter (Eide og Lidén, 2012; Eide og Broch, 2010; Engebrigtsen, 2002).

4.3 Relasjoner til andre jevnaldrende i Norge

I tiden unge asylsøkere er i mottak, vil de være i en sosial og kulturell omstillingsprosess. De skal forstå og tilpasse seg forholdene i et nytt samfunn, lokalsamfunn, skolesystem og i mottaket som sosial organisasjon (Lidén og Eide, 2013). Dette innebærer en aktiv læringsprosess hvor tankemåte, verdier og erfaringer de har med seg skal tilpasses inn i deres nye hverdag (Lidén og Eide, 2013). Gjennom formelle sammenhenger som skole, aktiviteter, daglig samvær og samtaler bygges forståelse og ferdigheter. Dette har påvirkningskraft til hvilke forventninger de har til seg selv og andre, framtidforventninger og hva som motiverer dem for å gjøre en innsats selv. Dette former de enslige mindreåriges møte med nye krav til sine omgivelser som innebærer språkkompetanse, sosiale koder og deres framtid i Norge eller sitt hjemland (Lidén og Eide, 2013). Lidén og Eide refererer til Wade mfl. (2005) som påpeker at skolen er en arena der de enslige mindreårige får muligheten til å reetablere rytmen i hverdagen og strukturen i livssituasjonen deres. Skolen sees som en viktig arena fordi

den kan bedre framtidsutsiktene deres gjennom læring, etablering av sosiale nettverk og ved å tilegne seg et nytt språk (Lidén og Eide, 2013; Wade mfl., 2005; Pastoor, 2012). På en annen side kan skolen bli en bekreftelse på å ikke mestre. Det kan være krevende å være motivert til å lære seg et nytt språk, etablere sosiale nettverk og tilpasse seg sin nye hverdag. Usikkerheten rundt den midlertidige livssituasjonen kan påvirke de enslige mindreåriges motivasjon. Her vil jeg trekke frem Kohli (2011) sitt begrep *success* som handler om mestring og hvordan de mindreårige kan oppleve dette under sitt opphold i mottak. Dette knyttes særlig opp mot å kunne gjennomføre utdanning og å oppnå materielle goder (Lidén og Eide, 2013; Kohli og Mather, 2003). Ved avslag på asylsøknaden i Norge mister de retten til utdanning her, og det kan være en faktor som kan føre til manglende motivasjon på flere arenaer.

I følge Lidén og Eide (2013) kan omsorg ses ut i fra et mestringsperspektiv. Det inkluderer læringspotensialet i relasjonene de enslige mindreårige danner med jevnaldrende, sosialarbeidere og gjennom transnasjonale nettverk (Lidén og Eide, 2013). Som nevnt i teorien handler mestringsstrategier om personers evne til å handle innenfor gitte rammer. Lidén og Eide hevder at det handler om hvilken oppfatning, motivasjon og kompetanse de enslige mindreårige har til å gjøre noe med sin livssituasjon (Lidén og Eide, 2013). I en asylsituasjon vises det til beskyttende faktorer som for eksempel å få støtte av viktige personer, evne til selvstendighet og til å kunne skape en framtid på sikt. I en slik sammenheng kan det være nyttig å se på de ulike sosiale nettverkene, og kjennetegn ved relasjoner og omgivelsene til de enslige mindreårige. Kohli (2011) hevder i sin artikkel at de enslige mindreårige som befinner seg i asyllandet føler seg tryggere fra dag til dag ved å finne forutsigbare levemønstre som fungerer for dem. Dette kan skje via skole, at de får nødvendig medisinsk behandling og ved å ha pålitelige og trygge voksne og jevnaldrende personer rundt seg (Kohli, 2011). Dette kan ses i lys av Schiefloes (2011) teori om at sosiale nettverk er en kilde for kunnskap, informasjon og rådgivning. Han hevder også at viktige elementer i nettverksdanning er sosiale arenaer og hvilket grunnlag de enslige mindreårige har for samhandling. Dette er i tråd med Lidén og Eide (2013), som legger til grunn i sin rapport en forståelse av utviklingsstøttende omsorg som fokuserer på de enslige mindreåriges samspill, tilknytning og læring. Lidén og Eide (2013) stiller spørsmålet: *hvilke personer og nettverk er vesentlige for å mestre den spesielle livssituasjonen disse unge menneskene*

er i? Kohli (2011) refererer til Rousseau m.fl (1998) sitt studie av enslige mindreårige i Canada som tyder på at det er viktig å skifte fokus fra refleksjoner rundt motstandsdyktighet hos den personen som viser det, mot det sosiale rommet hvor det skapes. Det kan forstås som at det sosiale samspillet barna lager i sine nye miljøer blir fokus i stedet for fokus på individuelle egenskaper, på godt og vondt. Dette kan ses i lys av Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell som har en helhetlig forståelse av en problematisk situasjon og den baserer seg på samhandling mellom mennesker (Fyrand, 2005). Kohli (2011) refererer til Miller m.fl. (2008) sitt studie av unge flyktninger i USA som bekrefter at de blant annet opplever likevekt gjennom å være del av nettverk.

4.4 De unges perspektiv

Mye av det som gjelder generelt for barn og unge, gjelder også for de enslige mindreårige asylsøkerne. De enslige mindreårige har erfaring med å ta ansvar for eget liv i sin krevende reise fra hjemland til Norge (Lidén og Eide, 2013). Livet i mottak er en ny situasjon der de har liten kontroll over nåtid og framtid. Internasjonal forskning påpeker betydningen av en helhetlig tilnærming til de mindreåriges livssituasjon, der individuelle forskjeller vektlegges i stor grad. Samtidig må tiltak ta hensyn til det som karakteriserer ungdom som livsfase, som former deres mestringsstrategier og framtdorientering (Lidén og Eide, 2013; Watters 2008; Kohli 2006, 2007, 2008; Hessle 2009). Eide og Hjern (2013) peker på at mange enslige mindreårige asylsøkere klarer seg på tross av den sårbare situasjonen de befinner seg i. De påpeker også at enslige mindreårige generelt ønsker å bli behandlet som normale barn og unge. De mindreåriges høyeste prioriteringer og ønsker er ofte stabile, langsiktige boforhold og en sentral person som kan hjelpe dem å navigere i de byråkratiske institusjonene, som gjelder helse, utdanning og bolig (Eide og Hjern, 2013). Dette gjenspeiler seg i Kohli (2011) sin artikkel der han påpeker viktigheten av at de enslige mindreårige har trygge voksne rundt seg som kan hjelpe dem til å få kontakt med jevnaldrende, og bygge sosiale nettverk (Kohli, 2011; Engebrigtsen, 2002). Dette er også i tråd med Lidén og Eide (2013) sin rapport, som hevder at beskyttende faktorer i asylsituasjonen er å få støtte fra viktige personer, at de får evne til selvstendighet og til å kunne skape en framtid på sikt.

5.0 Avslutning

Jeg opplever at det i dag fortsatt er for lite fokus på unge asylsøkere, og hvordan de lett kan falle i skyggen av politikk, system, samfunn og ressurser som vil ha betydning for deres nye hverdag. I asylpolitikken er det gjort vedtak som per i dag ikke er effektivisert, som for eksempel Soria-Moria erklæringer. Det har vært snakk om at barnevernet skulle ta over ansvaret for de enslige mellom 15-18 år, men dette har ikke skjedd. Det at det ikke er et helhetlig ansvarssystem for de under og over 15 år gjør at grenseoverganger i forhold til alder og ansvar kan være vanskelig. Driftsoperatørene tar et samfunnsansvar ved å drifte asylmottak på anbud, og økonomi og drift blir derfor lite forutsigbart da ankomst varierer fra år til år. Det vil igjen kunne medføre varierende tilbud av ressurser, i form av ansatte med kompetanse og aktivitetstilbud. Som tidligere nevnt er enslige mindreårige asylsøkere en sårbar gruppe. Derfor må disse barn gis tilrettelagte og trygge tilbud, særlig når det gjelder tilgang på støtte fra trygge voksne, stabilitet og forutsigbarhet i dagliglivet, aktivitet og mulighet for særskilte hjelpetiltak. Økt bemanning ved mottakene, lettere adgang til behandling og tilsynsordninger er blant tiltakene som nå prioriteres. En styrket innsats, særlig når det gjelder bemanning og struktur i hverdagen er derfor helt nødvendige tiltak. Synet på den enslige mindreårige må også gjøres noe med, slik at de ikke får en offerrolle eller sykeliggjøring av deres situasjon (Lidén og Eide, 2013; Berg og Sveaass, 2005; NOU 2011:10, 2011 s.255-256). Mottakspersonalet må derfor hjelpe de enslige mindreårige med å opprettholde de transnasjonale relasjonene i hjemlandet, slik at de får en best mulig utvikling i asyllandet. De vil ofte også trenge støtte til å danne nye sosiale nettverk i Norge, for eksempel via aktiviteter og utdanning. For at de enslige mindreårige asylsøkerne skal kunne oppleve fellesskap og tilhørighet, bør asylmottakene tilrettelegge for at nettverksarenaer er tilgjengelige og for positiv mestring.

Litteratur

Bengtsson, M. og Ruud A. (2012). Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt* (s. 181-199) Oslo: Gyldendal akademisk.

Berg, B. (2012). Fra et liv på vent til bosetting i kommunene. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt* (s. 202-219) Oslo: Gyldendal akademisk.

Berg, B. og Lauritsen, K. (2009). *Eksil og livsløp*. Oslo: Univeritetsforlaget.

Berg, B., Sveaass, N., Lauritsen, K., Meyer, M., Tingvold, L. og Neumayer, S. (2005). "Det hainnle om å leve" – tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak. Trondheim: SINTEF teknologi og samfunn, og NKVTS (nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress).

Borge H. I. A. (2010). *Resiliens, risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Eide, K. (2012). Hvem er de enslige mindreårige flyktningene? I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt* (s. 15-31). Oslo: Gyldendal akademisk.

Eide, K. (2012). Omsorg, utvikling og alderens betydning. I Eide, K. (Red.) *Barn på flukt* (s. 61-79). Oslo: Gyldendal akademisk

Eide, K. og Broch, T. (2010). *Enslige mindreårige flyktninger og forskningsmessige utfordringer*. Helseregion Øst og Sør: Regionsenter for barn og unges psykiske helse.

Funnet 07.04.15. Hentet fra:

<http://www.r->

[bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/\\$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf)

Eide, K. og Hjern, A. (2013). *Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency*. Stockholm: Acta Pædiatrica. Funnet 01.05.15. Hentet fra:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=48&sid=29afe532-f2a5-4b02-b502-9d0bc5eab42e%40sessionmgr4001&hid=4112>

Eide, K. og Lidén, H. (2012). Mottak av enslige mindreårige asylsøkere. I Valenta, M. og Berg, B. (Red.), *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. (s. 181-201) Oslo: Universitetsforlaget.

Engebrigtsen, A. (2002): *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Oslo: NOVA rapport 7/02.

Fyrand, L. (2005). *Sosialt nettverk – teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hessle, M. (2009). *Ensamkommande men inte ensamma. Tioårsuppföljning av endamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Stockholm: Elanders AB. Funnet 02.05.15. Hentet fra:

<http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/integration/ensamkommande-men-inte-ensamma-hessle.pdf>

Kohli, R. (2006). *The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK*. London: Child and family social work 11, pp 1-10 and Blackwell Publishing Ltd. Funnet 03.05.15. Hentet fra:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=a0cb6371-ebf2-46f0-8658-45716371b65a%40sessionmgr114&hid=116>

Kohli, R. (2011). *Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children*. Luton: Child abuse review vol. 20: 311-323 and John Wiley & Sons. Funnet 01.05.15. Hentet fra:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&sid=b1748d15-f782-4ff7-8d97-f30dbf2a58d2%40sessionmgr115&hid=116>

Lauritzen, C. (2007). *Barn i mottak. Et pilotprosjekt om barns psykiske helse i nordnorske mottak 2006-2007*. Tromsø: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, region nord. Institutt for klinisk medisin. Det medisinske fakultet. Funnet 01.05.15. Hentet fra:

<http://uit.no/Content/139032/Rapport%20Barn%20i%20Mottak.pdf>

Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. og Wærdahl, R. (2013). *Levekår for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Funnet 08.04.15. Hentet fra:

<http://www.buudir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001855>

Lidén, H., Seeberg, M. og Engebriksen, A. (2011). *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring og tiltak*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Funnet 30.04.15.

Hentet fra:

<http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2011/2011-001>

Malt, U. (2009). *Mestring*. Funnet 13.05.15. Hentet fra: <https://sml.snl.no/mestring>

McGrath, B., Brennan, A. M., Dolan, P. og Barnett, R. (2014). *Adolescents and their networks of social support: real connections in real lives?* Pennsylvania: Child and family social work 2014, 19, pp 237-248 and John Wiley & Sons Ltd. Funnet 01.05.15. Hentet fra: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=35&sid=80056ea1-3744-4212-8683-08cc01719787%40sessionmgr4001&hid=4112>

NOU 2011:10. (2011). *I velferdsstatens venterom. Mottakstilbudet for asylsøkere*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

Oppedal, B. (2013). *Sosiale nettverk, mestring og psykisk helse blant barn og unge som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Funnet 08.04.15. Hentet fra:

http://www.bufoetat.no/Documents/Bufoetat.no/NBBF/UngKul_Rapport_EMA%202013_final2.pdf

Oppedal, B., Seglem, K. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt. Funnet 21.04.15.

Hentet fra: <http://www.fhi.no/dokumenter/87bc8567f7.pdf>

Pastoor, L. (2012). Skolen – et sted å lære og et sted å være. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt*. (s. 219-241) Oslo: Gyldendal akademisk.

Paulsen, V., Michelsen, H., og Brochmann, M. (2015). *Barnevernets arbeid med i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksarbeidet*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning. Funnet 22.04.15. Hentet fra:
<http://samforsk.no/Publikasjoner/Barnevernets%20arbeid%20med%20barn%20i%200asyls%C3%B8kerfasen%20WEB.pdf>

(2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. En håndbok for kommunene*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Funnet 08.04.15.
Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/arbeid_med_enslige_mindreaarige.pdf

Schiefloe, P. (2011). *Mennesker og samfunn – innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Seland, I. og Lidén, H. (2011). *Fritidsaktiviteter for barn på asylmottak*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Funnet 30.04.15. Hentet fra:
<http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2011/2011-002>

Skytte, M. (2010). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Stordalen, J. og Støren, I. (2010). *Bare skriv! Praktisk veiledning i oppgave- og fagskriving*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Støren, I. (2013). *Bare søk! Praktisk veiledning i å skrive litteraturstudier*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

(2015). *Asylmottak*. Funnet 13.05.15. Hentet fra:
<http://www.udi.no/asylmottak/>

(2015). *Krav til omsorgsarbeid med enslige mindreårige i mottak*. Funnet 13.05.15.

Hentet fra:

https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2011-034/#_Toc298754027

(2015). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere etter statsborgerskap og måned*.

Funnet 13.05.15. Hentet fra:

<http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-etter-statsborgerskap-og-maned-2015/>

(2015). *Asylvedtak etter statsborgerskap og utfall for enslige mindreårige asylsøkere*.

Funnet 13.05.15. Hentet fra:

<http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylvedtak-etter-statsborgerskap-og-utfall-for-enslige-mindrearige-asylsokere-2015/>

Watters, C. (2008). *Refugee children: towards the next horizon*. London: Routledge.

Funnet 04.05.15. Hentet fra:

http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781134177141_sample_513172.pdf

Øien, C. (2010). *Underveis – en studie av enslige mindreårige asylsøkere* (rapport no. 20)

Oslo: Fafo. Funnet 08.04.15. Hentet fra:

http://www.fafo.no/media/com_netsukii/20164.pdf

Takk til SINTEF teknologi og samfunn for å ta seg tid til å sende forskningsrapporter.

Vedlegg

SKJEMA TIL BRUK VED INNLEVERING AV SJØLVVALT PENSUM

Retningslinjer for sjølvvalt pensum:
 Sjølvvalt pensum skal vere 400 sider.
 Alt sjølvvalt pensum skal godkjennast av høgskulen.

Forfatter	År	Tittel	Forlag	Side fra- til	Sider totalt
Dalland, O.	2012	<i>Metode og oppgaveskriving.</i>	Gyldendal akademisk	63-83 111-125 223-233	44 s.
Eide, K.	2012	<i>Barn på flukt.</i>	Gyldendal akademisk	15-31 61-79	35 s.
Eide, K. (red.): Bengtson, M. og Ruud, A.	2012	<i>Barn på flukt.</i>	Gyldendal akademisk	181-199	18 s.
Eide, K. (red.): Berg, B.				202-219	17 s.
Eide, K. (red.): Pastoor, L.				219-241	22 s.
Eide, K. og Broch, T.	2010	<i>Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer.</i>	Regionsenter for barn og unges psykiske helse, region øst og sør BUP	34-64	30 s.

Eide, K. og Hjern, A.	2013	<i>Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency.</i>	Acta Pædiatrica	666-668	3 s.
-----------------------	------	---	-----------------	---------	------

Engebrigtsen, A.	2002	<i>Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn.</i>	NOVA	77-84 85-100	23 s.
Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. og Wærdahl, R.	2013	<i>Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere.</i>	Institutt for samfunnsforskning	45-60 61-90 91-116 117-142 143-156 157-176 203-222	145 s.
McGrath, B., Brennan, A. M., Dolan, P. og Barnett, R.	2014	<i>Adolescents and their networks of social support: real connections in real lives?</i>	Child and family social work	237-246	9 s.
Schiefloe, P.	2011	<i>Mennesker og samfunn – innføring i sosiologisk forståelse.</i>	Fagbokforlaget	345-383	38 s.

Kohli, R.	2006	<i>The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK.</i>		1-9	9 s.
Kohli, R.	2011	<i>Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children</i>		311-323	12 s.

Totalt sider: 405

Studium: Sosialt arbeid
 Namn: Stine Andersen
 Godkjent:

student

rettleiar